

О ЈЕДНОМ ПОКУШАЈУ ДА ВАЛТАЗАР БОГИШИЋ ПОСТАНЕ
ПРОФЕСОР ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ
У БЕОГРАДУ

Како за време свога првог министровања у ресору просвете 1873 тако и доцније 1874—75 и 1880—83, Стојан Новаковић је извршио такве измене и допуне првобитног закона о Великој школи (Академији) из 1863 да се може говорити о његовом раду на реформи највише наставе у Србији. Са необично јасним погледима он је, на положају министра просвете и црквених дела, имао велику жељу да углед Велике школе подигне и на тај начин што би привукао угледне научне раднике за професоре појединих факултета.

Један од Новаковићевих покушаја у том правцу, иако без успеха, заслужује већу пажњу.

Законом о изменама и допунама устројства Велике школе од 25 јануара 1880 отворена је на Правном факултету нова катедра за историју словенских права. С том катедром било би спојено и предавање енциклопедије права, како је већ одлучио академијски савет Велике школе. Међутим, кандидата за то место на Правном факултету није било, па је зато министар Новаковић, дознавши адресу Валтазара Богишића, који је онда боравио у Паризу, одлучио да му понуди катедру историје словенских права, молећи га да саопшти своју одлуку и услове под којима би се прихватио службовања у Београду.

Чувени правни писац и историчар Валтазар Богишић био је позват 19 новембра 1880 од стране министра просвете Стојана Новаковића да прихвати професору на правном факултету Велике школе у Београду (1). Онда се Богишић — „прави државни савјетник, редовити професор Одескога Универзитета“, — како се потписао у своме одговору, налазио у Паризу са станом у *Rue des Saints Pères*, 71. — Поред осталог, у свом писму Валтазару Богишићу, ондашњи министар просвете и црквених дела Кнежевине Србије, позивајући га за наставника историје словенских права на Великој школи, рекао је:

„Влада Његовог Височанства Господина Књаза високо цени заслуге, које сте Ви, Господине, до сад стекли за научно обрађивање словенских права и одлично научно име, које у словенском и иностраном ученом свету по заслуги уживате. И Влади би било особито мило, ако бисте се ви могли склонити, да горе споменуту катедру на нашој Великој школи заузмете и да ред професора те школе Вашим именом задичите“ (2).

(1) Државни архив НР Србије, одељ. Минист. просвете, ПБр. 6250/1880.
(2) Државни архив НР Србије, одељ. Минист. просвете, Ф 1,33/1881.

Пршло је прилично времена док је Богишић одговорио на позив Стојана Новаковића. Он је то учинио из Париза 28 децембра 1880. У Богишићевом писму наведени су важни разлози због чега се не може примити професорског места на Великој школи у Београду. У своме писму он је изнео:

„Занста ми је тешко наћи ријечи које би према осјећању изразиле моју благодарност Влади Његова Височанства Књаза, за изванредни, и за мене ласкави начин, којим ме је изволила позвати на заузеће новоуређене катедре Историје словенских права у биоградској Великој Школи. Молим Вас дакле да Ви, Господине Министре, коме су моја осјећања у таким питањима позната боље него икому, изволите бити тумачем те моје благодарности пред ким треба.

„Што се пак самога покренутога питања тиче, то, колико је год тај позив за мене ласкав и почастан, дужан сам ипак изјавити, да још никада прилике не бијаху тако незгодне за свако мишљење о моме будућем бављењу, као управ укупне прилике у којима се овај пар налазим.

„Вама је, Господине Министре, јамачно познато, да се ја од некога времена бавим састављањем закона за Црну Гору; познато вам је такође, мислим, како необична тешкоћа, тако и не мала важност тога подухећа. Премда је тај трудни посао вршен при тешкоћама сваке врсте, и да је усљед пошљедњег рата, неколико пута била посве прекинута радња, ипак се она у ово последње вријеме одлучно к своме крају приближила. По томе, с кога год гледишта сматрао посао, који ме је већ до сада тако много труда стајао, долазим к закључку, да га није никако могуће оставити недовршена, а то би свакако требало да буде, кад би ја практично заузео, у овај пар, коју мн драго катедру, било моју досадању, било нову, — јер се с преподавачким послом, разумије се, никако не да спојити посао кодификатора, посао који се обично врши цијелим комисијама.

„Ја врло добро знадем — наставља Богишић — да ме је наложена кодификација, одалечила већ подуже вријеме од мојих стручних послова, који су за мене најмилије бављење, те је по томе моја најтоплија жеља, што је могуће прије к њима се повратити и њима искључиво посветити моје вријеме, радњу и настојање. Али, како видите, често су прилике и опстоји у животу таки, да бивају јачи од најјаче човјечје жеље.

„Мене, међутим, тјеши надежда, да и моја садања радња није без користи и за научну моју струку, а и сами резултати те радње неће, можда, бити посве бескорисни за практичну страну наших народних правних потреба. Већ та последња чињеница, па да других обзира ни било не би, било би, држим, довољна да ми запријези одаљити се од садањег посла, док не буде доведен у стање, у коме би могао ма колико користи бити.“

Своје писмо Валтазар Богишић је завршио речима:

„Молећи Вас, Господине Министре, да изволите опростити ми задошњење овога писма, проузроковано ту недавним изласком мојим из Париза и службеним пословима, којих се цијела гомила накупила на крају године“ (3).

(3) Државни архив НР Србије, одељ. Минист. просвете, Ф 1,33/1881.

Јамачно, не може се оспорити да су осећања Валтазара Богишића била на страни југословенске и словенске узајамности и патриотизма, као и жеље да помогне у научном и културном подизању, али његово ванредно јасно писмо министру просвете Стојану Новаковићу у коме одговара на учињену понуду да постане професор историје словенских права на Правном факултету Велике школе у Београду, показује да је њему, познатом научнику необично стало да као кодификатор, тј. практично, до велике мере учествује у правном сређивању младе црногорске државе. Управо, ни ратови који су га у томе спречавали, нарочито онај од 1875—1878 у вези са босанско-херцеговачким устанком, нису у Богишићу угушили жељу да заврши рад који му је био поверен на изради закона за Црну Гору. Он се радује што тај задатак, скопчан с великим тешкоћама и напорима око обрађивања сложене правничке материје најпре имовинског законодавства које је припремао, „одлучно“ приводи крају, те како се удаљио од свог наставно-научног рада, налази утехе што је његова практична делатност кодификатора имала везе са њењовим преокупацијама као научника, и да ту делатност не би могао оставити неаавршену у корист једне југословенске државе на Балкану, чији је он доцније био министар правде, опет у улози високостручног лица које је ваљало да прати спровођење закона у живот и врши измене и допуне прокламованих закона.

Др. Владимир Грујић